РОЗДІЛ 1. ФІЛОСОФСЬКІ СТУДІЇ

1.1. Україна: минувшина, сьогодення, майбутнє. (Соціально-філософський аналіз)

Калінічева Г. І.
h.kalinicheva@gmail.com
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки
історичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

В умовах повномасштабної російсько-української війни Україна потребує консолідації суспільства навколо ціннісних засад цивілізованого світу, адже майбутнє держави і суспільства залежить від здатності акумулювати свій потенціал й усі ресурси на боротьбу з екзистенційним противником.

Суспільна консолідація в демократичній країні має на меті два завдання: 1) внутрішнє – сприяти гідному життю і самореалізації громадян і 2) зовнішнє – актуалізувати роль країни як історичного і геополітичного суб’єкта. Історія знає випадки свідомого відокремлення країн від світової спільноти та трагічні наслідки такого вибору.

Як свідчать соціологічні дослідження 2022-2024 рр., війна обумовила гуртування українців навколо європейських цінностей та європейської перспективи, консолідувала колективну енергію у боротьбу проти агресора, який становить екзистенційну загрозу для України. Війна детермінувала трансформацію світоглядних та ціннісних орієнтацій українських громадян:

на зміну поміркованому і скептичному ставленню до європейського майбутнього України більшість респондентів (82%) висловилися на користь євроінтеграції [1].

Загальнонаціональне опитування «Ідентичність. Патріотизм. Цінності», проведене у серпні 2022 р., продемонструвало, що абсолютна більшість опитаних ідентифікує себе як громадян України (94%). Половина ідентифікують себе європейцями (здебільшого – молодь), а близько 30% – ні. «Радянською людиною» ототожнюють себе майже 10% (старше покоління), натомість більше 80% – ні. [7].

Соціологічні дослідження у 2022-2023 рр. продемонстрували, що 79% українців підтримують вступ України до Європейського Союзу незалежно від віку, макрорегіону проживання, рівня освіти чи майнового стану. Чим молодші респонденти, тим частіше вони збираються голосувати за вступ до ЄС [3; 6].

У січні 2024 р. переважна більшість (84%) опитаних підтримують вступ України до Європейського Союзу, не підтримують вступ до ЄС лише 7% респондентів. Вступ до ЄС підтримують 91% жителів Західного регіону, 86% — Центрального регіону, 78% жителів Сходу та 74,5% жителів Півдня Чим молодші респонденти, тим частіше вони підтримують вступ до ЄС — частка таких зростає з 80% у найстаршій (60 і більше років) групі до 89% серед тих, кому менше 30 років. При цьому, 23% респондентів вважають, що Україна зможе вступити до ЄС упродовж 1–3 років, 27% — упродовж 3–5 років, 15% — упродовж 5–10 років, 5% — 10–20 років, а 6% дотримуються думки, що Україна ніколи не зможе вступити до ЄС [5].

Показовими є також результати соціологічних опитувань щодо ставлення українців до демократії та «сильної руки». Так, 64% респондентів вважають, що демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України, а 14% вважають, що за певних обставин автократія може бути кращою, аніж демократія, і ще для 13% не важливим є тип політичного режиму. Зауважимо, що такі показники підтримки демократії найвищі за багато років спостережень: до 2014 року пріоритетність демократії підтримували менше 50%, після Революції

Гідності цей показник виріс до 54%, але лише після початку великої війни він перевищив 60% [2].

Результати соціологічного моніторингу базових цінностей українців у травні 2022 р. засвідчили, що серед ключових прав, гарантованих Конституцією України, найважливішим для них сьогодні є право захищати своє життя (58%). Свобода слова найважливіша для 32%, право на особисту недоторканість – для 30%, право на працю – для 27%, право на соціальний захист – для 25%, право на власність для 21%. Право на пересування найважливіше для 14%, судовий захист – 13%, на освіту – 11%, на безпечне довкілля – 8%, свободу віросповідання – 7%, на підприємницьку діяльність – 6%. Понад 90% опитаних вважають, що свобода є однією з головних цінностей для українців [4].

Водночас, в умовній дихотомії «свободи» чи «достатку» українське суспільство залишається розділеним: 31% респондентів в обмін на власний добробут готові поступитися державі часткою своїх прав та громадянських свобод. Понад 47% українців заради особистої свободи та гарантій дотримання всіх громадянських прав готові терпіти певні матеріальні труднощі, а 22% не визначились з власною відповіддю [2].

Показовим є 2023 рік, коли понад 50% українців обрало особисту свободу та дотримання громадянських прав, і лише для 23% респондентів важливішим став достаток. При цьому чверть населення не визначилася щодо цього питання.

Соціологічні дослідження також засвідчили певну динаміку у виборі між свободою і рівністю. За необхідності вибирати, що є важливішим – свобода чи рівність, 75% опитаних обирають свободу (у 2022 р. таких було 71%, у 2020 р. – 64%). Частка тих, хто віддає перевагу свободі, істотно зростає із зниженням віку респондентів. У виборі між свободою і безпекою, 56% українців вибирають безпеку, а 44% – свободу. Частка тих, хто віддає перевагу свободі, істотно зростає із зниженням віку респондентів (від 36% серед тих, кому 60 і більше років, до 55% серед респондентів віком 18–29 років). Молодь – єдина група респодентів, яка віддає перевагу свободі перед безпекою [8].

Отже, війна, яка є свідченням кризового стану, біфуркаційного моменту суспільства, з одного боку, є загрозою, з іншого – перспективою для нього. В умовах війни викристалізувалися світоглядні виміри демократії та авторитаризму, ствердилися етичні принципи та ціннісний фундамент демократії в українському суспільстві.

Однією з визначальних змін у суспільній свідомості стало зникнення регіональних відмінностей між мешканцями України щодо громадянської ідентичності та цивілізаційного вибору України. Спостерігається геополітична переорієнтація значної частини населення: посилюється західний вектор в їхній свідомості й ослаблюється східний (російсько-радянський). Це демонструє вибір західної («європейської») моделі розвитку для України та готовості інституціалізувати цей вибір вступом до Європейського Союзу. Підтримка українцями євроінтеграції свідчить про консолідацію українського суспільства навколо європейських політичних цінностей та європейського майбутнього України, трансформацію зовнішньополітичних орієнтацій: посилення «західного вектору» та ослаблення «східного, російського».

Українці демонструють орієнтацію на демократичне державне управління та зниження прихильників авторитарної моделі управління. Незаперечним позитивом є усвідомлення українцями цінності особистої свободи: заради неї українці готові терпіти матеріальні труднощі в умовах війни.

Використана література:

1. Більшість українців пов’язують майбутнє країни зі вступом в ЄС. Опитування. 2023. – Режим доступу: https://economistua.com/bilshist-ukrayintsiv-pov-yazuyut-majbutnye-krayiny-zi-vstupom-do-yes-opytuvannya/ .

2. День Незалежності України: що об’єднує Українців і як ми бачимо перемогу на шостому місяці війни. – Режим доступу: https://dif.org.ua/article/den-nezalezhnosti-ukraini-shcho-obednue-ukraintsiv-i-yak-mi-bachimo-peremogu-na-shostomu-misyatsi-viyni .

3. Зовнішньополітичні орієнтації громадян України, оцінка зовнішньої політики влади, ставлення до іноземних держав та політиків (лютий–березень

2023 р.). – Режим доступу: https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/zovnishnopolitychni-oriientatsii-gromadian-ukrainy-otsinka-zovnishnoi-polityky-vlady-stavlennia-do-inozemnykh-derzhav-ta-politykiv-liutyi-berezen-2023r (дата звернення 03.03.2024 р.)

4. Одинадцяте загальнонаціональне опитування: особиста свобода, безпека та питання зброї. – Режим доступу: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/odinnadcatyy_obschenacionalnyy_opros_lichnaya_svoboda_bezopasnost_i_voprosy_oruzhiya.html

5. Оцінка громадянами зовнішньої політики влади, ефективності міжнародної підтримки та впливу зовнішньополітичних чинників на Україну (січень 2024 р.). – Режим доступу: https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-zovnishnoi-polityky-vlady-efektyvnosti-mizhnarodnoi-pidtrymky-ta-vplyvu-zovnishnopolitychnykh-chynnykiv-na-ukrainu-sichen-2024r

6. Підсумки-2022: Під синьо-жовтим прапором свободи! (грудень 2022р.). – Режим доступу: https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pidsumky2022-pid-synozhovtym-praporom-svobody-gruden-2022r

7. Сімнадцяте загальнонаціональне опитування: Ідентичність. Патріотизм. Цінності (17-18 серпня 2022). – Режим доступу: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/s_mnadcyate_zagalnonac_onalne_opituvanny a_dentichn_st_patr_otizm_c_nnost_17-18_serpnya_2022.html

8. Суспільно-політичні орієнтації громадян України (травень 2023 р.). – Режим доступу: https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichnidoslidzhennia/suspilnopolitychni-oriientatsii-gromadian-ukrainy-traven-2023r